Dana-Luminița TELEOACĂ

Structuri poetico-retorice în textul psalmic modern: construcții intensive și tautologice

D.-L.T. – cercet. șt. III, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", București. Doctor în filologie. Autoare a mai multor articole și studii consacrate terminologiei religioase și limbii textelor bisericești. Lucrări în colaborare: *Tratatul de istorie a limbii române, Cultivarea limbii române, Dicționarul etimologic al limbii române*, *Dicționar de cuvinte și expresii străine* etc.

1. Precizări preliminare

Cum sunt de acord specialiștii în domeniu[1], nivelul *sintactic* determină în mod esențial *profilul stilului beletristic* între celelalte variante funcționale ale limbii. Acesta este, la rândul său, aproape de neconceput în afara noțiunii de „structură ritmică": ritmul este cel care impune o anumită sintaxă sau, cu alte cuvinte, *structurile ritmice se află în raport de adecvare directă cu sintaxa*, ritmul dirijând atât alegerea cuvintelor, cât și *combinațiile* acestora. Dacă prin *ritm* înțelegem acea structură *profundă* care stă la baza tuturor deplasărilor *poetice* ale discursului[2], atunci putem afirma că numeroasele *figuri sintactico-poetice* identificate în textul psalmic sunt expresia unui *ritm inconfundabil*, specific acestei creații biblice veterotestamentare.

Pornind de la aceste premise, în studiul pe care îl propunem vom încerca să schițăm un profil stilistic al textului sacru psalmic (o versiune biblică ortodoxă modernă), din perspectiva a două tipuri de figuri sintactice identificate aici: construcțiile intensive și, respectiv, construcțiile tautologice.

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

2. *Structuri sintactice cu funcție stilistică*

Așa cum observam cu altă ocazie[3], o serie de *fapte lingvistice arhaice* (în speță, sintactice), identificate în scrierile religioase moderne, sunt susceptibile de a fi interpretate nu numai prin prisma *conservatorismului lingvistic* specific acestui tip de text, ci inclusiv în calitatea lor de mărci particulare de caracterizare *stilistică* a literaturii religioase (sau ca particularități *stilistice intrinseci, imanente* scrisului sacru). Observația se susține cu atât mai pregnant în cazul unei creații religioase cum este cea *psalmică,* reprezentativă pentru aria culturală *estetică* definită în limitele câmpului religios. Astfel, fidelitatea deosebită a textului religios (în speță, biblic), apărut în mediu confesional ortodox atât cât privește o serie de tipare lingvistice, cât și numeroase figuri sintactice cu valențe stilistice, ne îndreptățește să admitem, cel puțin în unele situații, o *dublă continuitate* (față de textul *fondator*[4]), *lingvistică*, respectiv *stilistică*[5].

Poemele psalmice, opere colecționate, se pare, în epoca regilor David și Solomon, la origini, creații în mod fundamental cântate, erau, în realitate, opere performate printr-un ceremonial mai complex (sincretic) – vers, muzică, dar și o anumită „mișcare scenică" –, elemente ce susțin calitatea de *text reprezentat* al poemului psalmic. Funcția *pragmatică* cu care se asocia acest tip de creație religioasă (un text compus în special în scopul *performării sale în cadru liturgic*, în contextul slujbelor ținute la Templu) este responsabilă pentru un anumit tip de *adecvare structurală,* ce rezidă, printre altele, în valorificarea *construcțiilor cu rol mnemotehnic*. Astfel, *refrenul, repetiția anaforică, anadiploza, paralelismul sintactic, acrostihul* ș.a. reprezintă veritabile *strategii de construcție* (menite să faciliteze memorarea și reproducerea acestor poeme), ele fiind, în ultimă instanță, expresia unui *ritmo-melodism* aparte, ce poate fi definit drept „catalizator mnemonic"[6].

Cel mai adesea este vorba despre construcții cu funcție *intensificatoare* (*retorică*), multe dintre ele prezentând relevanță pentru un *stadiu primar de dezvoltare lingvistică* (cf. *fraza nominală, apoziția, parataxa* sau *construcțiile intensive*).

2.1. **Construcții sintactice intensive**

2.1.1. **Construcții genitivale cu valoare superlativă** [‘nume$_1$ *casus rectus* (N, Ac.) + nume$_1$ *casus obliquus* (G)’]

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Este vorba despre structuri constituite pe baza *reduplicării expresive,* care au fost consemnate din abundență în versiunea biblică ebraică (cf., de pildă, ebr. *šiyr haširiym,* literal „cântarea cântărilor", în sens larg, „cântarea supremă, cea mai înaltă cântare")[7]. Procedeul apare (printr-un calc frazeologic) și în textul religios grecesc și în cel slavon, respectiv în versiunea latină a *Bibliei* (v. și Morcov 2003: 65). De pildă, un tipar similar celui prezentat *supra* se actualizează în textul sacru pentru desemnarea noțiunii de „parte preasfântă (dintr-o jertfă sau din alcătuirea templului)", cf. gr. *αϑγιον τω ῦ αϑγιῶων*, lat. *sanctum sanctorum,* slavon. **СѢ҂ТА СѢ҂ТІѢ**, rom. *sfântu a sfinților* [den jârtvele Domnului] (ms. 45, ap. Munteanu, *loc. cit.*).

Dubla valoare, *stilistică* și *gramaticală,* a unor astfel de construcții, în textul ebraic, este recunoscută în studiile de specialitate. A se vedea, de exemplu, Gesenius, s.v. *šabāthôn* (ap. Munteanu 2008), care vorbește despre funcția stilistico-gramaticală a acestor frazeologisme de a exprima superlativul sau intensificarea unei acțiuni[8].

Din punctul de vedere al românei literare actuale (varianta laică), structura în discuție reprezintă o construcție arhaică, conservată astăzi în contexte informale (purtând marca familiarului sau / și a populariului), dar și în literatura religioasă. În textul psalmic cele mai frecvente structuri de acest gen consemnate de noi sunt expresia unor atribute divine, puse (astfel) sub semnul superlativului.

Cerul cerului / cerurilor

Pornind de la un pasaj din *Facerea* (I:6)[9], filozofii și astronomii medievali au vorbit despre un *cer dublu* sau despre o *succesiune de ceruri,* de *o pluralitate de văzduhuri,* care împart lumea în două regiuni (compartimente). Această diviziune este, de fapt, consecința unei lecturi *literale*[10] a unor pasaje din *Biblie.* În conformitate cu acest tip de interpretare, *cerul* este *tăria, cerul cerului* fiind *primul cer,* cel care se află deasupra *tăriei,* prin urmare, o semnificație conotată superlativ. De obicei în limba ebraică cerul este numit la plural *ceruri,* aspect ilustrat și de versiunea românească a textului psalmic, unde sintagma cu formă de singular este utilizată alternativ cu cea conținând pluralul, ambele făcând referire la „sediul" Divinității: „Cântați Dumnezeului Celui ce S-a suit peste *cerul cerului,* spre răsărit" (67:34); „*Cerul cerului* este al Domnului,..."

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

(113:24); „Lăudați-L pe El *cerurile cerurilor* și apa cea mai presus de ceruri” (146:4) ș.a.

Dumnezeul / Domnul Dumnezeilor, Domnul Domnilor

El Elim, *Dumnezeul dumnezeilor,* apare în multe cărți ale *Vechiului Testament,* nu numai în *Psalmi.* De exemplu, în *Daniel* 11:36, revelația dată lui Daniel este o avertizare împotriva prostiei și a îngâmfării, un semnal de alarmă care ne pune față în față cu gloria Aceluia care este El Elim, *Dumnezeul dumnezeilor.* De asemenea, în *Deuteronom* (10:17)[11], unde se arată că Dumnezeu este singurul Domn, dar și că El este Trinitar, este *Elohim, Dumnezeul dumnezeilor, Dumnezeul cel Mare,* puternic și înfricoșător. Superlativul pe care îl discutăm se cuvine a fi înțeles, prin urmare, *în contextul multiplelor denumiri date lui Dumnezeu în Sfânta Scriptură: Elohim,* nume ce exprimă ideea de măreție și glorie, de putere creatoare și guvernatoare (*Dumnezeul Preaînalt*); *Yahweh* „Eu sunt (Cel ce sunt), expresie a caracterului etern, atemporal al Domnului; *Elohim*, conducător suprem al universului și mai presus de oameni, de evenimente, *mai presus de idoli și zeități,* mai presus de orice; *Adonai,* Dumnezeu revelat ca Domn și Stăpân; *Yahweh Rafa* „Domnul care te vindecă”[12] ș.a.m.d.

În textul psalmic, *Dumnezeu* și *Domnul* „își alternează rolurile” în sintagma genitivală superlativă: „Merge-vor din putere în putere, arăta-se-va *Dumnezeul Dumnezeilor* în Sion” (83:8); „Lăudați pe *Domnul dumnezeilor,* că în veac este mila Lui. / Lăudați pe *Domnul domnilor,* că în veac este mila Lui” (135:2,3) ș.a.

Veacul veacului

La vechii evrei, structura în discuție face referire la veacul de acum și la cel ce va să fie, acesta din urmă un timp nesfârșit (echivalent cu eternitatea). Sintagma cu valoare superlativă s-a conservat, în limba română, prin literatura beletristică de inspirație istorică, dar și prin scrisul bisericesc (biblic vechi testamentar): „Împărăți-va Domnul în veac și *în veacul veacului!* Pieriți neamuri din pământul Lui” (9:36); „Scaunul Tău, Dumnezeule, în *veacul veacului,* toiag de dreptate toiagul împărăției Tale” (44:8); „Întărite în *veacul veacului,* făcute în adevăr și dreptate” (110:8) ș.a.

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Literatura creștină va prelua conceptul și lexicalizarea sa într-o formă superlativă, în acord cu principiile noii religii. Astfel, în Noul Testament, după Înviere, timpul nu se va mai număra cu zile și cu nopți, ci va fi mai degrabă o singură zi neînserată, când soarele dreptății va străluci luminos peste cei drepți. Pentru cei păcătoși va fi o noapte adâncă, fără de sfârșit): „Iar către Fiul: Tronul Tău, Dumnezeule, în *veacul veacului;* și toiagul dreptății este toiagul împărăției Tale”[13] (*Epistola către evrei a Sfântului Apostol Pavel,* capit. 1, versetul 8) ș.a.

2.1.2. **Acuzativul intern**

Construcțiile cu ‘acuzativ intern’ reprezintă un tip aparte de structuri redundante, specifice mai degrabă unei etape arhaice de dezvoltare a limbii române, astăzi apărând exclusiv în contexte marcate stilistic[14] și în literatura populară[15]. Textul religios (modern) constituie un alt exemplu de context (literar) care valorifică același gen de structuri.

Dacă în textele folclorice astfel de construcții pot fi văzute ca „reminiscențe” ale unei etape *primare* de dezvoltare lingvistică (sintactică), în literatura religioasă modernă acest tipar nu poate fi separat de limba textului sacru ebraic[16], reflectând, prin urmare, un fapt (cult) de *continuitate* lingvistică, ce a putut perpetua până în zilele noastre grație *dogmatismului / conservatorismului* specific acestui tip de text. În realitate însă, și construcțiile intensive din textul religios trebuie să reflecte același gen de fenomene lingvistice, relevante pentru un stadiu *elementar* de dezvoltare sintactică. Cum altfel am putea explica „coincidențele” sintactice între două universuri culturale atât de diferite: cel cult (literatura sacră), respectiv cel popular (folcloric)[17]?

Cum remarcam și mai sus, în sec. al XIX-lea, construcțiile intensive continuă să se utilizeze relativ frecvent în limba română, probabil (și) grație prestigiului modelului literar-cultural furnizat de textul religios, model încă activ în acea epocă; laicizarea și modernizarea culturii române a însemnat, printre altele, și renunțarea la astfel de tipare, nesincronizate și deci inadecvate spiritului modern, structurile respective „refugiindu-se” în ariile marcate stilistic sau în spațiile conservatoare (câmpul literaturii folclorice și al celei religioase) ale limbii.

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Cât privește textul psalmic modern, verbele și substantivele „atrase" în acest tipar sintactic sunt circumscrise în special următoarelor sfere semantice[18]: 'a jertfi – jertfă' (cf. *„Jertfiți* ***jertfa*** dreptății [...]", 4:5; „[...] și *am jertfit* în cortul Lui ***jertfă*** de laudă", 26:11; *„Jertfește* lui Dumnezeu ***jertfă*** de laudă...", 49:15); 'a cânta – cântare' (cf. *„Cîntați*-I Lui ***cîntare*** nouă, [...]", 32:2-3; *„Cântați* Domnului ***cântare*** nouă,...", 92:1; *„Cântați* Domnului ***cu cântare*** de laudă", 146:7); 'a locui – locaș', 'a acoperi – acoperământ' (cf. *„Locui-voi* ***în locașul*** Tău în veci; *acoperi-mă-voi* ***cu acoperământul*** aripilor Tale", 60:4; „[...] mai bine decât *a locui* ***în locașurile*** păcătoșilor", 83:11); 'a urî – ură' (cf. „Vezi pe vrăjmașii mei că s-au înmulțit și ***cu ură*** nedreaptă m-*au urât*", 24:20; *„**Cu ură*** desăvârșită i-*am urât* pe ei [...]", 138:22); 'a milui – milă': *„Miluiește*-mă, Dumnezeule, *după* mare ***mila*** Ta" (50:1); 'a zidi – zid': „[...] și *să se zidească* ***zidurile*** Ierusalimului", 50:19); 'a batjocori – batjocură': „M-au ispitit, ***cu batjocură*** m-*au batjocorit*,...", 34:15); 'a răsplăti – răsplată': „[...], *răsplătește* ***răsplătirea*** celor mândri" (93:2); 'a se bucura – bucurie' (cf. „...cuvioșii lui ***cu bucurie*** *se vor bucura*", 131:18); 'a fulgera – fulger' (cf. *„**Cu fulger** fulgeră*-i și-i risipește!", 143:6); 'a unge – untdelemn' (cf. „[...] și m-*a uns* ***cu untdelemnul*** ungerii Lui", 150:4) ș.a.

'Complementul intern' apare și la nivel de frază, în astfel de exemple substantivul din respectiva structură sintactică îndeplinind, în structura de adâncime, funcția unui „instrumental", funcție, de altfel, bine reprezentată și în enunțurile simple (în propoziții)[19]. Structurile sintactice de acest gen sunt expresia unor traduceri literale după *Septuaginta* care, la rândul ei, reflectă „o turnură ebraică tipică în Bibl. Hebr." (Munteanu 2008: 78): „Adu-Ți aminte, Doamne, ***de ocara*** cu care m-*au ocărât* vrăjmașii Tăi,..." (88:50); „scoală-Te, Doamne, Dumnezeul meu, ***cu porunca*** cu care *ai poruncit*" (7:6) ș.a.

Un alt tipar de 'acuzativ intern' se actualizează pe baza relației sintactice stabilite între două ipostaze morfologice distincte (predicativă vs nepredicativă) ale aceluiași verb. În astfel de contexte, gerunziul, sintactic un circumstanțial de mod, apare, cel puțin la prima vedere, în mod redundant, tautologic, deci... nejustificat; stilistic însă, această formă aduce în prim-plan o acțiune în desfășurare, nu numai în cazul verbelor durative (cf. *a înconjura, a certa, a veni, a merge*), ci și al celor punctuale (cf. *a împinge*). Mai mult, asocierea pleonastică a două forme modale din paradigma

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

aceluiași verb are funcție emfatică, anume de evidențiere a unei valori aspectuale prin prisma celeilalte: dacă *a înconjura* la gerunziu indică acțiunea în dinamica ei, celei de-a doua forme (de indicativ) îi revine rolul fie de a preciza o acțiune terminată (este cazul formelor de indicativ perfect compus), fie de a întări caracterul durativ al unei acțiuni (indicativ imperfect), prezentate în opoziție cu o alta durativă, dar care, în viitor, se definește ca activitate certă (indicativul viitor). Acest *joc modal tautologic* susține poemul la nivel ideatic-estetic: *„**Înconjurând** m-au înconjurat* și în numele Domnului i-am înfrânt pe ei" (117:11); *„**Împingându-mă** m-au împins* să cad, dar Domnul m-a sprijinit" (117:13); *„**Certând** m-a certat* Domnul, dar morții nu m-a dat" (117:18); *„**Mergând** mergeau* și plângeau, aruncând semințele lor, dar ***venind** vor veni* cu bucurie, ridicând snopii lor" (125:6) ș.a. Și acest tipar este preluat din textul ebraic (a se vedea construcția cu valoare intensificatoare 'participiu + indicativ al aceleiași rădăcini' din *Biblia* ebraică), el fiind calificat în literatura de specialitate (v., de pildă, Munteanu 2008: 78) ca fiind *tipic stilului biblic*[20].

2.1.3. **Parigmenonul**

Procedeul – de asemenea cult, originat în limba textului sacru ebraic – constă din reluarea într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină.

În textul psalmic l-am consemnat mai puțin frecvent comparativ cu structurile de 'acuzativ intern', dar și cu ocurențele aceluiași tip de construcție sintactică în alte texte religioase[21].

Se actualizează îndeosebi prin structuri genitivale, la nivel de propoziție (cf. „A căror gură a grăit deșertăciune și dreapta lor e *dreapta **nedreptății***", 143:8; „El a trimis pe îngerul Lui și m-a luat de la oile tatălui meu și m-a uns cu *untdelemnul **ungerii** Lui*", 150:4), dar și de frază „Fericit este cel ce-ți va răsplăti ție *fapta* ta ***pe care ai făcut**-o* nouă" (136:8), ultimul, un exemplu de *figură etimologică.*

2.2. **Construcțiile tautologice**

Construcțiile tautologice, rezultate în special din coordonarea copulativă sau juxtapunerea a doi / mai mulți termeni echivalenți semantic, își

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

au obârşia în limba originalului avut la dispoziţie de versiunile religioase moderne, dar ele sunt relevante, în acelaşi timp, şi pentru una dintre particularităţile definitorii ale stilului bisericesc, aşa-numita „insistenţă prin repetare" (v. Seche 1967: 108 ş.u.)[22].

Cum remarcam şi cu altă ocazie[23], aceste structuri oferă, în terminologie coşeriană, un exemplu de „suspendare a normei congruenţei prin adecvare"[24], tautologia convertindu-se, în textul religios, din figură 'deconstructivă'[25], statut deţinut, eventual, la nivelul textului laic, într-o figură retorică *adecvată,* aptă să construiască textul. Aceste tipare redundande – preluate ca atare (printr-o transpunere literală) din originalul greco-slavon[26] – se cuvin a fi analizate, în economia literaturii sacre şi, în speţă, a textului biblic psalmic, în relaţie cu *retorismul* specific acestui tip de text. În creaţia psalmică (ca, de altfel, şi în alte tipuri de texte bisericeşti, de exemplu, în rugăciunile creştine), structurile tautologice au funcţie *intensificatoare-persuasivă,* aspect ce capătă relevanţă dacă ne referim, de pildă, la *strategiile discursive* la care face apel orantul, în tentativa sa de instituire a contactului cu Divinitatea[27].

În această ordine de idei, *paralelismul sintactic sinonimic* reprezintă forma *estetică* (*poetică*) *desăvârşită* de actualizare a 'tautologicului' în poemul psalmic[28]. Această figură sintactică nu reprezintă însă decât una dintre formele de valorificare tautologică a poeticităţii textului psalmic. Astfel, cum remarcam şi mai sus, foarte multe dintre construcţiile tautologice sunt rezultatul simplei coordonări între doi / mai mulţi termeni aflaţi în relaţie de sinonimie, cel mai adesea fiind vorba despre unităţi lexicale verbale (uneori, coordonate într-un tipar cu chiasm) şi substantivale:

„Tu, Doamne, ne *vei păzi* ***şi*** ne *vei feri*[29] de neamul acesta în veac" (11:7); „Numărat-au toate oasele mele, iar ei *priveau* ***şi*** *se uitau* la mine" (21:19); „*Cercetează*-mă, Doamne, ***şi*** mă *cearcă*" (BO 25:2); „*Bucura-mă-voi* ***şi*** *mă voi veseli* de mila Ta" (30:7); „Până când *vor spune şi vor grăi* nedreptate...?" (93:4); „[...] aduceţi Domnului *slavă* ***şi*** *cinste*" (28:1); „Fericit cel care caută *la sărac* ***şi*** *la sărman*" (40:1); „Toate *talazurile* ***şi*** *valurile* Tale peste mine au trecut" (41:10); „Până la *bătrâneţe* ***şi*** *căruntеţe*" (70:19) ş.a.

Nu lipsesc nici exemplele în care efectul tautologic-retoric este generat prin coordonarea a două / mai multe adjective echivalente semantic.

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Recurențe notabile, din acest punct de vedere, cunosc în textul psalmic perechile sinonimice '*sărac – sărman*' (epitete atribuite planului uman), respectiv '*milostiv – îndurat*' (atribute specifice transcendentului): „Iar eu *sărac* sunt ***și*** *sărman;* Domnul se va îngriji de mine" (39:23; cf. și 69:6); „*Milostiv* ***și*** *îndurat* este Domnul" (110:4) ș.a.

Uneori, coordonarea se realizează între două / mai multe structuri morfologice distincte, bunăoară, între o structură adjectivală și una verbală (ambele, circumscrise aceleiași familii lexical-etimologice), tiparul rezultat fiind unul mai complex, de *paralelism sintactic* (*sinonimic*). În astfel de situații, construcția cu verb apare ca o definiție explicativă pentru adjectiv: „*Milostiv* este Domnul și drept *și* Dumnezeul nostru *miluiește*" (114:5) ↔ „Dumnezeul *milostiv* este Dumnezeul *care miluiește*".

Relativ numeroase sunt contextele în care *gradația* devine sursă a *conotației:* „Cuvintele echivalente sub raport semantic se repetă pentru a realiza o *gradație* (*s.n.*) care devine *sursa conotației* (*s.n.*)" (Iordan-Robu 1978: 270). Prin acest procedeu, unele expresii / sintagme dobândesc „valori de intensitate maximă" (Id., *ibid.*). Într-un studiu anterior, Iordan (cf. Iordan 1975: 232-233) numea fenomenul în discuție „repetiție semantică". În termeni relativ similari se exprima și Ullmann, cu un deceniu în urmă (cf. Ullmann 1965), lingvist care, vorbind despre *cumulul de sinonime,* arăta că acesta poate avea funcții stilistice ce le evocă pe cele ale *repetiției,* subliniind faptul că: „Sur le plan rationnel, les juxtapositions des synonimes dégagent un effet d'insistance et de clarté minutieuse" (Ullmann 1965: 193). Mai mult, în opinia autorului citat, în poezie, cumulul de sinonime ar corespunde unei *linii ascendente a emoțiilor:* Ullmann (1965: 195) vorbește în acest sens despre un „crescendo synonimique". Astfel, din perspectivă retorică, sinonimele dintr-o acumulare au rolul de a varia expresia și, implicit, de a impresiona spiritul prin nuanțele exprimate, prin „această îmbogățire a fiecărui nou sinonim față de cel precedent și acest efect în creștere de la unul la altul până la ultimul"[30]. *Crescendo-ul sinonimic,* respectiv *efectul în creștere* sunt sintagme care trimit, de fapt, la o cunoscută figură retorică (de elocuție), anume *metabola,* un tip aparte de tautologie, ce presupune *existența simultană a gradației* (nu numai a raportului de echivalență semantică). Se pare că poeții retorici „iubesc sinonimele acumulate"[31], afirmație ce se susține perfect și în cazul poemului psal-

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

mic. În acest cadru discursiv, metabola se actualizează frecvent în structuri juxtapuse: „Aceştia văzând-o aşa, s-*au minunat, s-au tulburat, s-au cutremurat*” (47:5); „*Păcătuit-am* ca şi părinţii noştri, *nelegiuit-am, făcut-am strâmbătate*” (105:6) ş.a. Nu puţine însă sunt nici exemplele în care coordonarea copulativă a doi termeni sinonimi se soldează cu un efect *crescendo*: „*... clătinatu-s-a **şi** s-a cutremurat* pământul” (76:17); „*Teamă **şi** cutremur* au venit asupra mea şi m-a acoperit întunericul” (54:5) ş.a. În unele cazuri, efectul *crescendo* este susţinut inclusiv prin utilizarea lui „*şi* enumerativ-descriptiv”, element discursiv cu certă valoare intensificatoare: „În pământ *pustiu şi neumblat **şi** fără de apă*” (62:3). Tiparul acumulativ a fost preluat şi în textul rugăciunii creştine, unde am consemnat în special situaţii de relaţionare copulativă a unor adjective: „cel *păcătos şi întinat*” (Rug. 2007:193); „*întinata şi necurata* ei gură” (*ibid.,* 202); „buzele mele cele *necurate şi pângărite*” (*ibid.*) ş.a.[32]

Acelaşi tipar sintactic, relevant pentru efectul retoric al acumulării graduale, rezultă şi prin „dublarea” unei structuri primare (enunţată în prima parte a versetului respectiv) printr-o alta, dezvoltată în relaţie de sinonimie cu prima, dar şi diferenţiată de aceasta prin seme graduale. Astfel, uneori, acelaşi adjectiv este reiterat doar cu „schimbarea” (cel mai adesea, printr-un procedeu lexico-gramatical[33]) gradului de comparaţie; alteori, este selectat un adjectiv distinct, care „este trecut” însă la un grad de comparaţie superior: „*Îndurat şi milostiv* este Domnul, *îndelung-răbdător* şi *mult-milostiv* [este, n.n.]” (144:8): *îndurat* ↔ *îndelung-răbdător*; *milostiv* ↔ *mult-milostiv*. În plan discursiv, acest *joc sinonimic gradual* prezintă relevanţă cât priveşte caracterul profund *encomiastic* al textului psalmic.

Sunt şi situaţii în care tautologia apare ca rezultat al subordonării (cel mai adesea, în structuri genitivale şi cu acuzativul) unor elemente lexicale circumscrise aceleiaşi sfere semantice. În astfel de situaţii, structurile respective ar putea fi interpretate ca un *gen aparte de construcţii intensive,* în virtutea redundanţei care apare la nivel semantic: „Tu ai iertat *nelegiuirea **păcatului*** meu” (31:6); „M-a scos din groapa ticăloşiei şi din *tina **noroiului***” (39:2); „*Nu te vei teme **de frica*** de noapte” (90:5); „*daţi slavă **laudei*** Lui” (65:1); „...şi-L *voi preamări* pe El ***cu laudă***” (68:34); „*Să ne bucurăm **de veselia*** poporului Tău” (105:5) ş.a.

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Un tip aparte de structură pleonastică, cu o frecvență remarcabilă în textul psalmic, este cel rezultat din asocierea, în același context, a organului de simț, respectiv a simțului / activității corespunzătoare acestuia (cf. *auzul urechii, a privi cu ochii, a auzi cu urechile* etc.); este vorba, în ultimă instanță, tot despre niște *construcții intensive sui-generis*, relevante – în opinia noastră – pentru un stadiu *arhaic* de dezvoltare lingvistică[34]: *„Cu auzul **urechii** m-a auzit”* (17:48); „Însă ***cu ochii** tăi vei privi* și răsplătirea păcătoșilor vei vedea” (90:8)[35]; „Dumnezeule, ***cu urechile*** noastre *am auzit,...*” (43:1) ș.a. În aceeași ordine de idei, menționăm și structurile *a striga cu glasul / gura* (cf. *„Cu glasul* meu către Domnul *am strigat* și m-a auzit din muntele cel sfânt al Lui”, 3:4 sau „Iată, *vor striga cu gura* lor...”, 58:8; cf. și 65:16), respectiv *a grăi cu limba: „Grăit-am cu limba* mea” (38:5)[36].

3. *Considerații finale*

Drept mărturie a unei *comunități* culturale *arhetipale, arhaice*, context în care trebuie să fi fost create poemele incluse în *Cartea Psalmilor,* stau nu numai figurile semantice valorificate în acest cadru discursiv[37], ci și o serie de aspecte definitorii pentru *organizarea formală* a textului psalmic.

Un studiu detaliat consacrat celui din urmă aspect[38] evidențiază numeroase fapte de limbă care, la o analiză atentă, se dovedesc a fi relevante (inclusiv) cât privește *arhaicitatea* lingvistică (sintactică) a textului biblic (psalmic). În acest context, cel mai adesea, conceptul de ‘arhaicitate’ se decodează în strânsă relație cu o serie de structuri *implicite* (*eliptice, asindetice*) sau, dimpotrivă, cu numeroase construcții *redundante* (*intensive, tautologice,* în ultimă instanță, *retorice*).

‘Arhetipalul’ nu exclude însă ‘poeticul’ / ‘esteticul’. Afirmația se susține inclusiv cu privire la cele două tipare sintactice discutate în studiul de față. Astfel, *construcțiile intensive,* deosebit de frecvente (și) în versiunea modernă a textului psalmic, se impun a fi analizate atât ca fapte arhaice de limbă (relevante, deci, pentru *continuitatea lingvistică*), cât și din perspectiva relevanței lor *stilistice.* Legat de această ultimă problemă, este important de precizat că ‘stilisticul’ se definește într-o serie de situații (sintactice) – așa cum au demonstrat de altfel

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

specialiștii în domeniu – ca o particularitate *imanentă* (*intrinsecă*) a limbii originalului (textul ebraic), și nu ca o trăsătură conferită (exclusiv) din perspectiva unei receptări moderne. Desigur, aspectul menționat se justifică prin calitatea de *text retoric* pe care o deține acest poem biblic, psalmul.

La rândul lor, *construcțiile tautologice* – originate, de asemenea, în textul ebraic, de unde au fost preluate în limba română prin intermediar grecesc / slavon – relevă în egală măsură o particularitate *stilistică* a scrisului bisericesc, așa-numita „insistență prin repetare".

Structuri de genul celor discutate în paginile de față reprezintă „auxiliare" ale unei *creații retorice,* în care patetismul, grandilocvența, emfaza nu afectează cu nimic autenticitatea *poeziei* și nici profunzimea acesteia, ci se constituie ca mărci specifice de definire a 'esteticului liric' în aria culturală religioasă.

Note

[1] V., de ex., Irimia 1999: 218.

[2] „Tensiunile ritmice arhitecturante condiționează configurația generală a intensificării logogenice" (Popescu 1991: 126).

[3] V., de pildă, Teleoacă, *Conservatisme et expressivité.*

[4] Termen preluat de noi de la D. Maingueneau și F. Cossuta, *L'analyse des discours constituants,* în „Langages", no. 117, 1995.

[5] Pentru definirea conceptului de 'continuitate stilistică' (vs 'continuitate lingvistică'), v. Teleoacă, *Conservatisme et expressivité.*

[6] În acest sens, Popescu (1991: 164) menționează ca relevant felul în care anumite civilizații au reținut și transmis textele care formează fondul de cultură arhetipală ce le asigură perenitatea, un exemplu foarte bun fiind cel al poemelor homerice.

[7] Pentru mai multe exemple, a se vedea Munteanu 2008: 73. V. și Teleoacă, *Conservatisme et expressivité.*

[8] A se vedea, în acest sens, și discuția noastră din Teleoacă, *Conservatisme et expressivité.*

[9] Cf. „Să fie *o tărie* (*s.n.*) prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape".

[10] În chip foarte puțin surprinzător, Origen s-a despărțit de opinia comună. El a citit *alegoric* pasajele și a susținut că nu există suficient temei textual pentru a vorbi de șapte ceruri (sau de alt număr precis). Avertismentul lui Ori-

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

gen nu a fost, totuşi, luat în seamă (filosofiatis.blogspot.com/2010/02/cerul-cerurilor.html).

[11] Cf. „Că Domnul Dumnezeul vostru este *Dumnezeul dumnezeilor* şi *Stăpânul stăpânilor*, Dumnezeu mare şi puternic şi minunat, Care nu caută la faţă, nici nu ia mită".

[12] V. Pop, *Numele.*

[13] În realitate, o secvenţă de *discurs repetat*, în terminologia lui Coşeriu 2000: 258 (v. *supra,* psalm 44, verset 8).

[14] Dacă în secolul al XIX-lea erau încă frecvente structuri, precum: *a visat un vis, a râs un râs, a urlat urletul, tocând toaca morţii, a cânta cântece* etc. (cf. Sandfeld, Olsen 1962: 68-69), în sintaxa sec. XX, complementele directe interne cu aceeaşi rădăcină lexicală cu verbul se fosilizează (Frâncu 2009: 180, 357; cf. şi Vasilescu 2010: 271). Mai exact, astăzi, astfel de construcţii sunt evitate, deoarece „sunt percepute ca repetitive şi neeufonice, deşi nu sunt excluse cu conotaţie arhaică sau ca modalitate inedită de emfază" (Vasilescu 2010: 272).

[15] V. Mărgărit 2010: 76-77.

[16] Cf. Munteanu 2008: 76-78. Vezi şi discuţia noastră în Teleoacă, *Conservatisme et expressivité.*

[17] În acelaşi timp, nu excludem însă o posibilă influenţă exercitată din direcţia textului sacru către aria semiotică a 'popularului', de pildă, în procesul de „vulgarizare" a unei anumite învăţături religioase, transmise implicit într-o anumită formă conţinând (inclusiv) structuri de genul construcţiilor intensive.

[18] Prezentăm exemplele în ordinea frecvenţei cu care acestea sunt atestate în versiunea modernă a textului psalmic.

[19] Structuri „instrumentale" semnalate de noi ca fiind foarte frecvente şi în alte tipuri de texte religioase, de exemplu în manualul de învăţătură creştină ortodoxă (v. Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*).

[20] În versiunile româneşti vechi, cea de-a doua formă a verbului, anume perfectul compus, este folosit „alternativ" cu perfectul simplu, aceasta în acord cu valoarea morfologică specifică a acestui timp verbal, în etapa arhaică a limbii române: *cercând l-**au cercat*** (Lev. 10:16, în *Biblia de la Bucureşti,* Filotei, Micu, Şaguna) sau *cercând... **cercă*** (ms. 45) (ap. Munteanu 2008: 78).

[21] De exemplu, structurile cu parigmenon sunt relativ frecvente în textul rugăciunii creştine (a se vedea Teleoacă 2011).

[22] Această particularitate a fost consemnată, pentru româna veche, şi pentru alte categorii de texte, de pildă pentru scrierile literare şi istorice (v. Todi 2001: 116).

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Același tip de „insistență semantică” a fost remarcat și în *poezia populară* (cf. Seche 1967: 110), respectiv în *vorbirea populară* (cf. Coteanu 1973: 116-118, care vorbește despre „tatonările și revenirile incidentale sinonimice ale povestitorilor populari”).

[23] A se vedea Teleoacă, *Deconstrucția.*

[24] *Congruența* reprezintă unul dintre cele trei tipuri de norme identificate de Coșeriu (1994: 36), corespunzând regulilor *generale* ale gândirii, precum și celor legate de vorbirea *în general* și cunoașterea lumii. În sistem coșerian, norma adecvării – anume „a vorbi în situații *determinate* (s.n.) și cu privire la *anumite* (s.n.) lucruri, cu *anumiți* (s.n.) interlocutori” – o poate suspenda pe cea a congruenței, așa cum demonstrează și textul bisericesc, posesorul unui *arsenal lingvistic propriu, particularizat,* în ultimă instanță *adecvat* (la specificul său comunicativ).

[25] Pentru definirea conceptului, a se vedea Teleoacă, *Deconstrucția.*

[26] V. Munteanu 2008: 66-67. Aspectul menționat nu exclude însă posibilitatea ca, uneori, o structură redundantă să reflecte, în realitate, o eroare de traducere / interpretare într-un text intermediar, bunăoară în cel grecesc (*Septuaginta*) (v. Id., *ibid.*).

[27] V., de exemplu, Teleoacă, *Stratégies* sau Id., *Dramatizarea.*

[28] Cf. Teleoacă, *Paralelismul sintactic.*

[29] Un „reflex” popular al acestei formule culte ar putea fi considerată invocația tipic creștină *Doamne* ***apără-mă și păzește-mă!***

[30] Cf. Fontanier 1977: 303.

[31] V. Vianu 1968: 109.

[32] Pentru mai multe exemple, a se vedea Teleoacă, *Strategii discursive.*

[33] Superlativul (vechi) cu *mult* „foarte”, la fel ca în unele dintre limbile romanice occidentale.

[34] Tiparul se conservă astăzi la nivel popular-familiar: „Am văzut cu ochii mei”, „A spus cu gura lui asta” etc., structuri redundante utilizate în scop stilistic, anume în sensul întăririi unei afirmații.

[35] Structura menționată alternează în textul psalmic cu cea constituită pe baza relației ‘subiect – predicat’: „Și *a privit* ***ochiul*** *meu* către vrăjmașii mei...” (91:11).

[36] În alternanță cu: *„...gura* lor *a grăit* mândrie” (16:10).

[37] Cf. Dana-Luminița Teleoacă, *Repere ale articulării ‘esteticului’ în creația psalmică modernă: figurile semantice și relevanța lor în decodarea semiotică a unui text* (sub tipar).

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

[38] Cum este, de pildă, studiul nostru, mult mai amplu, din Teleoacă, *Semiotica,* anume *Structuri sintactice cu valențe stilistice în literatura veterotestamentară a Psalmilor.*

Bibliografie

Surse

BO = *Biblia sau Sfânta Scriptură* (tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod), Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1988.

Lucrări de referință

Eugeniu Coșeriu, 1994, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii* (cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel), Editura Știința, Chișinău.

Eugeniu Coșeriu, 2000, *Lecții de lingvistică generală,* Editura ARC, Chișinău.

Ion Coteanu, 1973, *Stilistica funcțională a limbii române* (vol. I), Editura Academiei, București.

Pierre Fontanier, 1977, *Figurile limbajului* (Traducere, prefață și note de Antonia Constantinescu), Editura Univers, București.

Constantin Frâncu, 2009, *Gramatica limbii române vechi* (1521-1780), Casa Editorială Demiurg, Iași.

Iorgu Iordan, 1975, *Stilistica limbii române* (ediția a doua), Editura Științifică, București.

Iorgu Iordan, Vladimir Robu, 1978, *Limba română contemporană,* Editura Didactică și Pedagogică, București.

Dumitru Irimia, 1999, *Introducere în stilistică,* Polirom, Iași.

Iulia Mărgărit, 2010, *Inovația, element de creație și distorsiune în textele folclorice,* în *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, Editura Universității din București, București, p. 75-84.

Mihaela Mariana Morcov, 2003, *Arhaisme morfosintactice în versiunile românească și spaniolă ale Bibliei,* în „Limba română", LII, 1-3, p. 56-73.

Eugen Munteanu, 2008, *Lexicologie biblică românească,* Editura Humanitas, București.

Tiberiu Emeric Pop, *Numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament,* ap. www.theophilos.3x.ro/.../Numele%20lui%20Dumnezeu%20in%20Vec (Pop, *Numele*).

Iulian Popescu, 1991, *Stil și mentalități* (eseu), Editura Pontica, Constanța.

Kristian Sandfeld, Olsen Hedvig, 1962, *Syntaxe roumaine*

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

III: Structure de la proposition, Copenhagen: Munskgaard.
Luiza Seche, 1967, *Juxtapunerea sinonimică în limba română,* în „Cercetări de lingvistică", Cluj, nr. 1, p. 103-113.
Dana-Luminița Teleoacă, 2011, *Arhaic și popular în textul actual al rugăciunii,* în „Limba română – ipostaze ale variației lingvistice", II. Pragmatică și stilistică, Editura Universității din București, București, p. 209-217.
Dana-Luminița Teleoacă, 2012, *Strategii discursive în rugăciunea creștină* – conferință Academia Română, 22 martie 2012 (Teleoacă, *Strategii discursive*).
Dana-Luminița Teleoacă, 2013, *Stratégies discursives dans le texte des Psaumes,* în curs de apariție în „Revue roumaine de linguistique", 2/2013 (Teleoacă, *Stratégies*).
Dana-Luminița Teleoacă, 2013, *Inovația lexicală în textul biblic modern: 'construcție vs deconstrucție', 'identitate vs alteritate'* – conferință Academia Română, 7 martie 2013 (Teleoacă, *Deconstrucția*).
Dana-Luminița Teleoacă, *Conservatisme et expressivité dans la littérature religieuse. Quelques repères dans la définition d'un style scientifique (didactique) au niveau religieux,* în curs de apariție în „Biblicum Jassyense", Iași, 2013 (Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*).
Dana-Luminița Teleoacă, *Literatura veterotestamentară a Psalmilor: niveluri de analiză semiotico-pragmatică. 'Dramatizarea' în textul biblic al Psalmilor. Instanțe implicate în 'dialog' și strategii discursive,* în curs de apariție în „Studii și cercetări lingvistice" (Teleoacă, *Dramatizarea*).
Dana-Luminița Teleoacă, *Structuri retorico-poetice în textul psalmic modern: paralelismul sintactic,* în curs de apariție în „Fonetică și dialectologie", 2013 (Teleoacă, *Paralelismul sintactic*).
Dana-Luminița Teleoacă, *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică și retorică* – lucrare în curs de elaborare (Teleoacă, *Semiotica*).
Aida Todi, 2001, *Elemente de sintaxă românească veche,* Editura Paralela 45, Pitești.
S. Ullmann, 1965, *Précis de sémantique française* (troisième édition), Éditions A. Franche S.A. Berne.
Andra Vasilescu, 2010, *Tendințe în sintaxa secolului al XX-lea,* în „Studii de limba română" (Omagiu profesorului Grigore Brâncuș), Editura Universității din București, București, p. 251-275.
Tudor Vianu, 1968, *Studii de stilistică,* Editura Didactică și Pedagogică, București.

BDD-A20754 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)